

ECONOMIILE CONVULSIVE ȘI „PARADOXUL FERTILITĂȚII”

ILIE BĂDESCU*,
CIPRIAN BĂDESCU**,
MARIA MITRICĂ***

ABSTRACT

CONVULSIVE ECONOMIES AND THE PARADOX OF FERTILITY

For more than 30 years, after the great change caused by the fall of the communist regimes, Eastern Europe has experienced a distinct evolution compared to the rest of Europe. What is the specificity of the East? What will happen to this European area in the periods to come? What will be the specifics of the demographic, socio-economic, psycho-social developments, under the effect of a transition marked by systemic risks, contextual turbulence, economic convulsions, paradoxical dynamisms such as the paradox of thrift thoroughly studied by the economist J. Fisher or *the paradox of fertility*, highlighted by our own research? The present study provides an answer to these questions by hypothesizing a distinct trajectory of the East from the rest of the Western countries. The specificity of this route becomes intelligible within the horizon of a theoretical model built at the intersection of the sociology of change with the economy and demography of the transition. This kind of social change with a major structural impact becomes intelligible through what we called the “convulsive transition” model. The transition of the East acquired a specific feature attested in all four socio-behavioral fields: social, economic, demographic, psycho-mental. The present study illustrates an analytical model of a transition pattern that is deeply marked by paradoxes. What distinguishes the economic behavior of Eastern societies is what J. Fisher called *the paradox of thrift*. In turn, demographic behavior is also dominated by a paradoxical evolution that we framed in what we called the fertility paradox.

Keywords: convulsive economy, paradox of thrift, paradox of fertility, convulsive transition, induced underdevelopment.

* Institute of Sociology, Romanian Academy, Director, Univ. Prof., Correspondent member of Romanian Academy, e-mail address: iliebadescu@gmail.com.

** Romanian Academy, PhD. Researcher at ICCV, Manchester, Expert Academic Press, e-mail address: badescu.ciprian@gmail.com.

*** Romanian Academy, Institute of Sociology, PhD researcher, Agerpres Journalist, e-mail address: maria.mitrica@gmail.com.

CE ESTE ECONOMIA CONVULSIVĂ¹?

Contactul dintre lumea rurală a Estului și capitalismul expansionar vestic a lovit agrosistemul răsăritean cu forța unui adevărat tsunami. Comunitățile sătești, micile orașe (în unele zone, chiar cele mari) au fost afectate de fenomene încadrabile în clasa turbulențelor repetate. Evident, turbulențele nu sunt o noutate a secolului. Istoria le etalează mereu. Este suficient să recapitulăm împreună cu Patricia Clavin șocurile care au marcat secolul al XX-lea pentru a înțelege cât de însemnat este conceptul pe care-l propunem în cadrul acestui studiu, cel de economie convulsivă. „În prima jumătate a secolului al XX-lea, lumea a trecut de la un șoc la altul: Primul Război Mondial, gripa spaniolă, revoluțiile comuniste, o mare depresiune caracterizată de blocurile comerciale rivale, o criză geopolitică globală generată de puterile Axei afirmate în contextul celui de-Al Doilea Război Mondial”². Economia ca tip de activitate umană este supusă și ea unor astfel de șocuri, adevărate sincope, ceea ce-i conferă profil de economie convulsivă (zguduită de convulsii). Șocurile survin și la scara societăților în întregul lor și la scara civilizațiilor, a imperiilor, care capătă astfel și ele profil convulsiv. Pe lângă aceste turbulențe macro-istorice, este necesar să distingem „turbulențele contextuale”, care survin la scară mică, induse fiind și acestea de marile șocuri istorice precum cele tocmai menționate. Turbulențele care au lovit tot Estul, după căderile regimurilor comuniste, cu efecte devastatoare, se disting prin faptul că au survenit pe fondul reînnoirii interacțiunilor dintre Est și Vest. În principiu, interdependențele induc efecte ambivalente: creează, pe de o parte, cadrul unei anume stabilități și măresc, pe de altă parte, riscul ca turbulențele să-și mărească raza de impact și viteza propagării. „În secolul 21”, subliniază același expert al FMI, „cea mai gravă amenințare la adresa stabilității internaționale pare să stea în interdependența tot mai mare a societăților noastre, întărind riscul ca un șoc de oriunde din lume să devină sistemic”³. Unul dintre efectele acestui gen de turbulențe, induse de accentuarea interdependențelor, pe de o parte, și de noua configurație a relației Est-Vest, pe de altă parte, se referă la emergența a ceea ce denumim printr-un concept care-i definește profilul, cel de economii convulsive. Trăsătura distinctivă a acestui tip de economii constă, subliniem, într-o evoluție cu sincope, în incidența unor rupturi de proporții sistemice la scara întregii societăți, în emergența unor riscuri care lovesc economia în formă agregată, ceea ce ne permite să vorbim despre ceea ce am

¹ Un studiu introductiv dedicat economiilor convulsive îi aparține lui Ciprian Bădescu, care a și propus conceptul de economie convulsivă. Cf. *Economiile convulsive și excluziunea socială*, mss.

² Patricia Clavin, *Turbulence and the Lessons of History*, <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2022/06/turbulence-and-the-lessons-of-history-patricia-clavin>: „In the first half of the 20th century, the world reeled from one shock to another: World War I, the Spanish flu, communist revolutions, a Great Depression characterized by rival trade blocs, and a global geopolitical crisis generated by the Axis powers that resulted in World War II.”

³ „In the 21st century, the gravest threat to international stability appears to lie in our societies’ greater interdependence, reinforcing the power of a shock from anywhere in the world to become systemic” (cf. *ibidem*).

denumit în altă parte „convergență de impact”⁴. Noutatea perioadei pe care o traversăm este dată nu atât de incidența unor fenomene de tipul turbulențelor, cât de faptul că secolul XXI a pus capăt ideii că instituțiile internaționale de tipul Organizației Mondiale a Sănătății ori ONU ar putea anticipa sau gestiona aceste șocuri. Nu le pot gestiona nici pe cele macro-istorice, nici pe cele de scară mică (regionale, județene). Chestiunea aceasta n-o spunem de la noi, ci prin mijlocirea aceluiași expert reprezentativ al Fondului Monetar Internațional. Evoluțiile recente infirmă ideea omnipotenței instituțiilor internaționale, inclusiv (și cu atât mai mult) pentru tulburările regionale sau locale – astfel că acestea sunt încă provocări deschise. ONU a eșuat în răspunsul său la războiul din Ucraina, ceea ce a generat renașterea și reafirmarea liniilor de confruntare din Războiul Rece, cu discuții despre puteri democratice *versus* regimuri autoritare. Pe măsură ce lumea își îndreaptă privirea către Turcia și China ca posibili mediatori pentru a pune capăt războiului, ordinea globală stabilită în 1945 – și instituțiile liberale care o întruchiează – par să fie expuse unui risc mai mare decât oricând. Acest lucru vine în momentul în care ne confruntăm cu posibilitatea reală a mai multor șocuri, care vor amenința grav stabilitatea politică, coeziunea socială, perspectivele economice și sistemele naturale care ne susțin.⁵

Turbulențele provocate de schimbările de regim politic și economic de după 1989, în tot Estul, s-au succedat una după alta, urmate de haos și distrugerii ruinătoare. Sistemul de irigații, echipamentul rural, întreaga infrastructură critică a agrosistemului (rutele agro-alimentare regionale, precum cea a leguminoaselor din Doljul agrar, depozite, centre de recoltare și prelucrare etc.) au fost distruse cu o viteză extraordinară. Toate acestea sunt trăsăturile unei economii convulsive cu efectele sociale devastatoare: manifestări haotice, abandon, exod rural de mari proporții etc. Pe acest fond au survenit fenomene precum contracția și aplatizarea vitalității comunitare,acompaniate, evident, și de alte fenomene care au agravat drama societăților Estului. Între acestea, cel mai grav a fost fenomenul *excluziunii majorităților rurale din economia dezvoltatoare*⁶, spre a fi livrate fie exodului, pribegiei, un fel de nomadism deghizat, fie unui spațiu de subdezvoltare durabilă cu sărăcie generalizată. Emergența economiilor convulsive a devenit, într-un atare context, trăsătura dominantă a Estului. Precum remarcă același expert, o fracționare ca cea care a survenit în ceea ce privește „oferta de hrană și de îngrășămintă în

⁴ Cf. Bădescu, I., Mitrică, M. Șerban, A. (coord.), *Doljul social. Spațiul rural și urbanul mic – o abordare regională*, Editura Academiei, 2024.

⁵ “The 21st century has put an end to the notion that international institutions can anticipate and manage shocks. UN has failed in its response to the war in Ukraine have spawned the revival and reassertion of Cold War battle lines, with talk of democratic versus authoritarian powers. As the world turns its gaze to Turkey and China as possible mediators to end the war, the global order established in 1945 – and the liberal institutions that embody it – seems at greater risk than ever before. This comes as we face the real possibility of more shocks, which will severely threaten political stability, social cohesion, economic prospects, and the natural systems that support us” (cf. *ibidem*).

⁶ Cf. Ciprian I. Bădescu, *Economiile convulsive și excluziunea socială*, mss.

Ucraina va avea consecințe pentru o durată care o va depăși pe cea a războiului”⁷. O asemenea ruptură este definitorie pentru specificul economiilor convulsive (cu sincope).

Cel mai grav efect este, desigur, cel al dislocării populațiilor, fenomen provocat de asemenea sincope, în genere de dinamica economiilor convulsive. În general, firmele și chiar economiile posedă puteri speciale de a crea bariere în fața unor turbulențe și deopotrivă în fața altor companii care vor să pătrundă pe piață. Corporațiile preiau, iată, și acest înțeles de „cetăți corporative” cu funcție de apărare în fața altor corporații. Toate luptă pentru a-și menține pragurile competitive, care le conferă un avantaj competitiv asupra altora. Aceste praguri competitive au rolul șanțurilor de apărare ale vechilor cetăți medievale, ceea ce i-a determinat pe analiștii corporațiilor să adopte conceptul de „*business moat*”⁸, „*șanțuri de apărare ale afacerilor*”. Când o corporație își pierde puterea defensivă, concurența sare peste „șanțurile ei de apărare”, cucerind-o și deci ocupând-o (prin eliminare, absorbire etc.). „Cetatea corporativă” este, astfel, fie absorbită, fie finalmente eliminată prin demolare de-a dreptul, pentru ca locul pe care-l controlase până atunci să fie ocupat, preluat sub controlul corporațiilor concurente. Firmele pot să-și piardă, așadar, capacitatea de a controla „factorii care împiedică alte firme să concureze cu ele” și aceasta este și ea o trăsătură a economiilor convulsive. În cercetările noastre am fost preocupați de găsirea unui model distinct de „dezvoltare” capabil să gestioneze presiunile „*economiilor convulsive*”, adică unor evoluții socio-economice traversate de convulsii periodice, de sincope repetate. Vom relua aici nu atât chestiunea genezei și specificului economiilor convulsive, cât pe aceea a efectelor induse de acest tip de economii asupra mediului social și asupra comportamentului colectiv de scară variabilă (de la marile sisteme la economiile și comunitățile locale, precum este cazul razei comunitare din aria de sud-vest a Olteniei). Cum reacționează populația la presiunile specifice economiilor convulsive? Acest fel de economie pare a marca evoluția modernă a României.

CELE DOUĂ SINCOPE MACRO-ISTORICE

În cercetările anterioare am distins două sincope (convulsii) în evoluția economiei românești postbelice. Trăsătura acestor două sincope este că au avut puterea să zguduie întregul sistem societal și să imprime economiilor naționale caracter de economii convulsive pentru o perioadă greu de determinat. Societățile Estului, cu precădere România, vor urma o linie de mișcare marcată radical de

⁷ Patricia Clavin, *op. cit.*

⁸ Cf. Chris Gallant, Jefreda R Brown, Ryan Eichler, How an Economic Moat Provides a Competitive Advantage, <https://www.investopedia.com/ask/answers/05/economicmoat.asp> (“The term “economic moat,” popularized by Warren Buffett, refers to a business’s ability to maintain competitive advantages over its competitors in order to protect its long-term profits and market share. Just like a medieval castle, the moat serves to protect those inside the fortress and their riches from outsiders”), descărcat la data de 7.08.2024.

specificul economiilor convulsive. Trecerea la comunismul de ocupație a provocat sincopa care a ruinat capitalismul interbelic. A doua sincopă a fost cea indusă de părăsirea sistemului economic socialist, ridicat pe baza dictaturii de dezvoltare, adică a unui model de dezvoltare care a permis României o industrializare accelerată și o expansiune rapidă. Schimbarea de regim din 1989 a fost urmată de a doua sincopă. Această particularitate a evoluției sociale de termen mediu și lung a conferit economiei românești din ultimii 80 de ani, repetăm, un profil de economie convulsivă. „Toate țările Estului s-au confruntat cu ascensiunea unui asemenea tip de economie. Generalizând, putem atribui o asemenea particularitate întregii arii periferiale din cadrul sistemului mondial modern”⁹. Tranziția, reformele cerute de politicile de integrare europeană au condus la emergența unei asemenea economii convulsive marcată de o masivă și accelerată dezindustrializare și deci de „excluziunea socială a unor majorități profesionale din economia reală, transformându-le în grupuri populaționale fără ocupație. Acestea au compus masa de rezervă a economiilor vestice și au „alimentat” *coridoarele migrației internaționale*”¹⁰. Gama întreagă a unor asemenea schimbări recesive a condus la fenomenul „golirii stupului”, adică a provocat o alarmantă depopulare a comunităților de viață provocată de efectele conjugate ale expansiunii Vestului și ale emergenței economiei convulsive, și anume: contracția demo-economică, exod de mari dimensiuni și aplatizarea vitală.

Tot ceea ce s-a întâmplat în România a fost efectul fatal al acestor dinamisme ascunse ale sistemului eco-economic și socio-demografic sau biologic, corelative, precum s-a precizat, emergenței economiei convulsive. Este imperativ să examinăm efectul dinamicii economiilor convulsive asupra comportamentului colectiv, atât pe dimensiunea lui economică și socială, cât și pe cea eco-demografică.

DE LA PARADOXUL CHIBZUINȚEI LA FERTILITATEA REPRIMATĂ

Unul dintre efectele economiilor convulsive asupra comportamentului economic și socio-mental a fost aprofundat în studiile sale de către Fisher, celebrul economist, prin ceea ce a denumit *paradoxul chibzuinței* (*paradox of thrift*). Să examinăm sintetic chestiunea ca să putem deriva acele circumstanțe care au condus la gama de fenomene deja prezentate: *aplatizarea vitalității rurale* (coborârea drastică a nivelului funcțiilor vitale ale comunității), o acută *hipotimie a corpului demografic* (oboseala cuplului marital), *contracție demografică a fondului progenic și a stocului genealogic*, agravate de *exodul tinerilor* din sate, atestând instalarea unei *ierni demografice rurale* durabile, cu toate simptomele ei deja cunoscute la scara lumii. Ipoteza noastră, formulată în studiul menționat, a fost că „evoluția extrem de riscantă, definitorie pentru specificul economiilor convulsive (diminuarea *ofertei de siguranță socio-economică*, *explozia inflației*, *agravarea volatilității* în toate domeniile, incoerența politicilor de răspuns, presiunea externă spre o *privatizare*

⁹ Ciprian I. Bădescu, *op. cit.*

¹⁰ Ibidem.

distructivă) a provocat o *accentuare a tendinței omului spre economisire*, spre o viață excesiv cumpătată, chiar austeră, spre auto-privațiune (restrângeri excesive). Această tendință a împins populația spre un comportament studiat de Fisher prin cunoscuta sa teorie a paradoxului manifestării chibzuite¹¹. Să explicităm chestiunea.

Paradoxul chibzuinței (paradox of thrift) ne spune că atunci când crește tendința spre economisire individuală, scade economisirea totală, fiindcă scade cererea agregată și astfel se contractă – spre secare – sursele veniturilor reale care pot alimenta economisirea totală¹². Paradoxul chibzuinței ne avertizează, așadar, că economisirea autonomă este benefică individului, dar induce un efect negativ la scara generală a societății (a populației). Economiiile individuale pentru „zile negre” induc un sentiment de siguranță pentru indivizii care economisesc, dar vor provoca un deficit (un dezavantaj) pentru economie. Economisirile individuale la cumpărături aduc pierderi pentru economie ca întreg¹³. În studiile noastre dedicate ruralului am identificat o formulă generalizată a paradoxului Fisher-ian în câmpul dinamicii demografice a unei populații. L-am denumit *paradoxul fertilității*. Extrapolând, vom spune că, în dinamica populației, ceea ce apare ca fiind *avantajos materialicește* cuplului marital (evitarea copiilor din rațiuni de bunăstare) este dăunător populației și deci comunității ca întreg (reduce fondul său reproductiv și deci induce o contracție demografică însoțită, precum am arătat, de applatizarea vitalității comunitare și de reducerea potențialului de bunăstare al generațiilor succesive). În cele din urmă, fertilitatea controlată (cu evitarea acelor nașteri socotite nechibzuite în raport cu criteriul bunăstării critice) aduce după sine slăbirea gospodăriei țărănești și finalmente lichidarea exploatației familiale ca tip de sistem economic. În mod paradoxal, controlul și deci diminuarea fertilității din rațiuni de bunăstare a adus după sine ruina exploatației familiale, slăbirea puterii socio-demografice a familiei și deci diminuarea capacității de rezistență în fața expansiunii agrosistemului concurențial, de tip corporatist. La scara mare a dinamicii demo-economice se poate deduce că scăderea populației va aduce un efect în economia dezvoltatoare la nivelul generațiilor succesive. Efectul a ceea ce am denumit paradoxul fertilității este vizibil în tot Estul, încât putem concluziona că fenomenul acesta al contracției fondului etno-demografic este generalizat pentru toată Europa de Est (excepție făcând Cehia și parțial Slovacia). În toate aceste

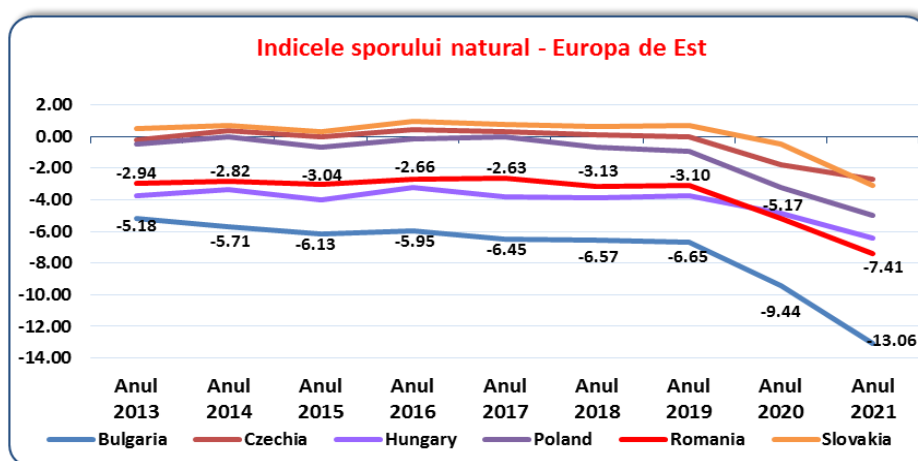
¹¹ Voi sintetiza aici enunțurile modelului elaborat în colaborare cu Ciprian Bădescu în volumul: „Copilul și omenirea. Declinul mondial al progeniei”, capitolul: „Declinul socio-demografic. Capcanele chibzuinței”. Mica Valahie, 2025. Chestiunea a fost aprofundată pentru analiza rurală în volumul monografic *Doljul social*, coordonatori Ilie Bădescu și Maria Mitrică, 2024 și apărut la Editura Academiei Române, 2024.

¹² Cf. Campbell R. McConnell (1966: p. 261–62): “By attempting to increase its rate of saving, society may create conditions under which the amount it can actually save is reduced. This phenomenon is called the paradox of thrift ... [T]hrift, which has always been held in high esteem in our economy, now becomes something of a social vice.”

¹³ Cf. Robertson, John M. (1892). *The Fallacy of Saving*. Vezi și: Nash, Robert T.; Gramm, William P. (1969). “A Neglected Early Statement the Paradox of Thrift”. *History of Political Economy*. 1 (2): p. 395–400.

cazuri putem vorbi despre țări care-și consumă substanța pentru a susține o tranziție eronată și o concepție înșelătoare pe care o descifrează ipoteza *paradoxului fertilității* (care descrie amăgirea cuplului că decizia de reducere a fertilității ar permite un nivel mai ridicat al calității vieții, ceea ce se confirmă la nivelul cuplului, dar este infirmat dramatic la nivelul populației în ansamblu). Eroarea strategiilor antinataliste se poate sesiza în tot Estul. Decizia de contracție a fertilității a mijlocit un avantaj aparent la nivelul cuplurilor, dar a provocat un dezavantaj dramatic la scara popoarelor Estului, așa cum reiese din graficul de mai jos. Datele atestă declinul indubitabil al fondului etno-demografic al popoarelor regiunii, ca urmare a deciziei autonome (la nivelul cuplurilor) de reducere a ratei fertilității. Paradoxul fertilității este, iată, atestat pentru toată zona Europei de Est.

Să examinăm tabloul contracției fondului etno-demografic la scara țărilor Europei de Est, tablou mijlocit de evaluarea dinamicii sporului natural al populației acestor țări. Dinamica sporului se menține la valori negative, cu excepția Slovaciei și a Cehiei, care intră și ele pe panta negativă a declinului acestui indice începând cu anul 2019¹⁴.

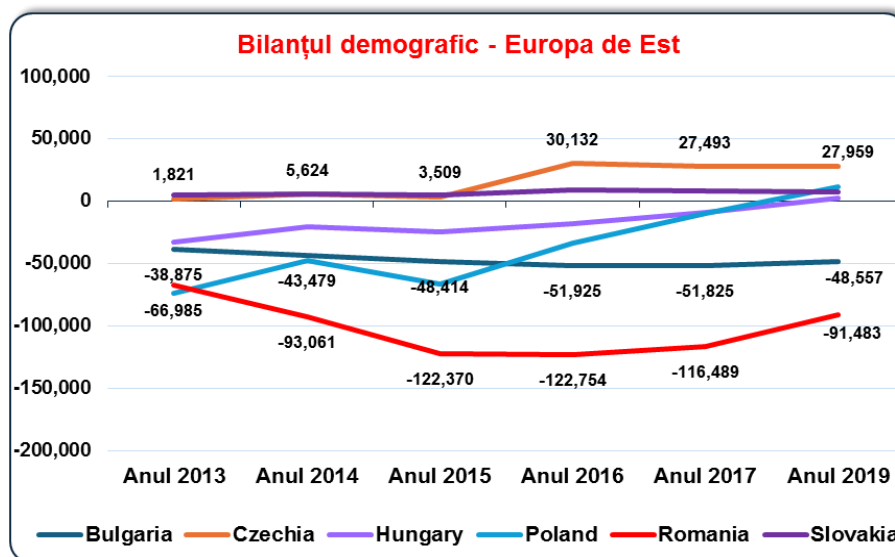

Grafic nr. 1 (Sursa: www.insse.ro/ Bază Tempo-online, prelucrare INSOC).

Prin urmare, România și toate popoarele Estului pierd substanță. Cei ce ies din masa etnodemografică a Estului depășesc net proporția celor ce intră, astfel că vreme de 30 de ani, pe toată durata tranziției, Estul în totalitate și România în

¹⁴ La cei doi indicatori – suprafața exploatației și potențialul genealogic sau de stoc – se poate adăuga cel de-al treilea, și anume structura alimentației (consumul principalelor produse la scara unei populații: carnea, lactatele, substanțele vegetale) și astfel s-ar putea calcula un indice sintetic al substanței etno-economice a unui popor. Un astfel de indice devine încă mai relevant dacă folosim și indicatorul migrației, care ne oferă o imagine asupra fenomenului suprapopulației rurale și/sau urbane și deci naționale, care este indusă de politicile reformatoare de după 1990.

particular au continuat să piardă substanță etno-demografică. Iată datele bilanțului demografic pentru toate popoarele Estului:

Grafic nr. 2 (Sursa: www.insse.ro/ Bază Tempo-online, prelucrare INSOC).

Căutarea bunăstării prin contracția fertilității a provocat contracția fondului genealogic și deci slăbirea comunității în fața tăvălugului corporatist și de asemenea în fața unui tip special de șoc pe care Alvin Toffler îl denumește „șoc al viitorului”. Particularizând, putem spune că o populație îmbătrânită este mult mai inabilă să facă față viitorului, care va căpăta oricum configurația șocului. Există așadar două fețe ale paradoxului chibzuinței: fața economică și cea demografică. Revenind la fața economică a paradoxului chibzuinței, vom sesiza că tot ceea ce s-a întâmplat în Estul Europei stă sub semnul acestui paradox, adică sub efectul inducției unor stări care aduc pe urmele lor dezolarea și exodul, predispoziția spre pribegie (exod masiv și accelerat).

Explozia numărului de refugiați proveniți din Orient este un exemplu. Acesta este primul val provocat de o economie mondială (occidentală) egoistă spre cinism, aflată în faza ei expansionară. Al doilea val a fost stârnit la scara Estului european, împins în cleștele economiilor convulsive. Aceste valuri s-au propagat în cascadă înăuntrul societății și cel mai lovit a fost spațiul rural.

Condiția lumii noastre și criza agravată în tot Estul, dar mai cu seamă în România, decurg, ne spune Academicianul Cătălin Zamfir¹⁵, din alternarea a

¹⁵ Următoarele paragrafe cuprin părți preluate din prezentarea amplă a cărții Academicianului Cătălin Zamfir (2023), *România în criză*, Editura Academiei Române, în *ActiveNews, Triumful biografiei*, 10 februarie 2025 (consultat la data de 17 februarie 2025).

două modele de societate în Vest și în Est: modelul „global-național” în Vest și „mondialist-neoliberal” în Est. „Dincolo de diferențele dintre țările occidentale”, precizează autorul, „se poate distinge un model comun al acestor țări”. În viziunea și în practicile occidentalilor, unitatea de ultimă referință este țara, încât societatea internațională trebuie percepută ca una compusă din țări. „Țările sunt sistemele cu coerența cea mai ridicată, independente, cu propriile interese pe care le promovează în relațiile cu celelalte țări. Țările sunt cheia strategică a lumii”¹⁶.

„Acest model folosește comunitatea interesului național și deci țara ca unitate de acțiune și categorie de gândire strategică pentru că este sistemul cu cea mai mare coerență. Modelul de societate „impus” în Est, însă, a fost cel „mondialist-neoliberal”. Acesta a provocat emergența unui tip nou de economie pe care l-am încadrat în cea ce am denumit economie convulsivă”¹⁷. Fenomenul este sesizat de către Academicianul Cătălin Zamfir: „Ipoteza pe care o supunem atenției, precizează Domnia sa, este că diferențele substanțiale dintre România (inclusiv Bulgaria) și celelalte țări în tranziție se explică mai mult prin politica mondialist-neoliberală adoptată în România spre deosebire de celelalte țări în tranziție care au adoptat un model mai apropiat de cel al Occidentului european”¹⁸. „În România și în tot estul UE8, precizează autorul, a fost introdus în societate un model distinct, am putea spune pervers, constând din înlocuirea comunității naționale (a interesului național) cu o comunitate difuză de ONG-uri (prin care este asigurată promovarea intereselor trans și supranaționale). Rețeaua aceasta controlează circuitele banilor cu care se cumpără influența, discursul public și percepția socială, astfel încât acolo unde partidul de la guvernare are mâna prea scurtă intervin ONG-urile”¹⁹. Acolo unde decizia politică se rupe de logica sistemului economic și deci de economia națională, apar direcționări eronate generatoare de sincope defnitorii pentru economiile convulsive. Exemplele sunt numeroase și confirmă emergența sincopelor și deci a unei economii convulsive ori de câte ori decizia politică se rupe de logica sistemului. „Cazurile dezagregării Complexului energetic Oltenia, unul dintre cei mai mari producători de energie din România, cu 11 000 de angajați și o putere energetică de peste 3 GW (care zeci de ani a contribuit la siguranța energetică națională), al blocării lucrărilor la autostrada care traversează Transilvania pentru că amenință o specie de gândaci și deci, chipurile, ecosistemul, distrugerea mineritului, în condițiile în care este relansat în Germania, lichidarea Companiei Naționale a Uraniului spre a fi înlocuită de importuri etc., sunt exemple referitoare la puterea ONG-urilor și de fapt a finanțatorilor din spate, care fac parte din nucleul ocult al sistemului corporatist-plutocratic”²⁰. Într-un asemenea cadru găsim cauza ascensiunii economiei convulsive. Aceste exemple arată și efectul dizolvant pe care-l exercită rețeaua ONG-urilor asupra Comunității naționale și deci asupra interesului național.

¹⁶ Zamfir, C. *România în criză*, ed. cit. op. cit., p. 24.

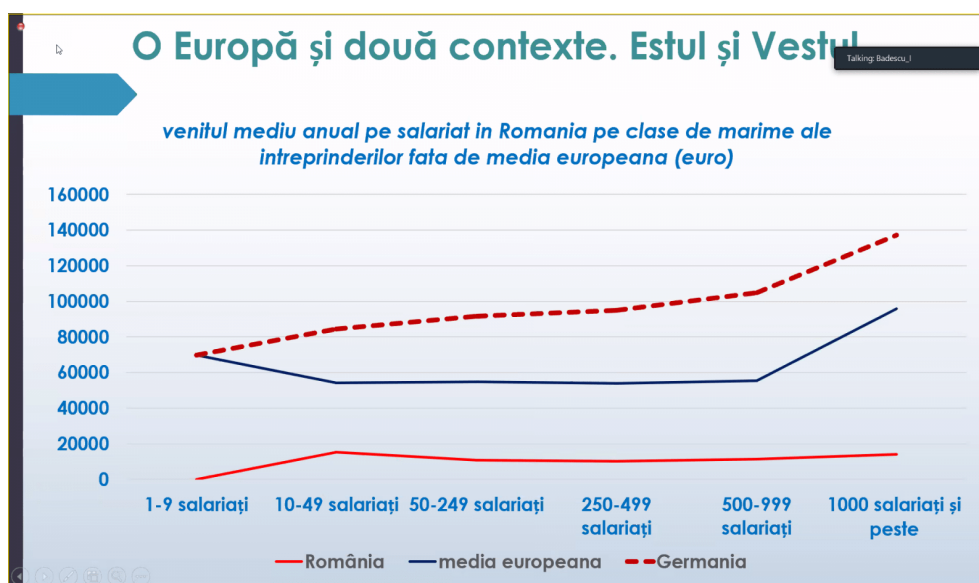
¹⁷ Ilie Bădescu, Ciprian Bădescu, *Triumful biografiei*, op. cit.

¹⁸ Zamfir, C., op. cit. (2023), p. 36.

¹⁹ I. Bădescu, C. Bădescu, op. cit.

²⁰ Ibidem.

„Pentru a evidenția efectul negativ al aplicării modelului mondialist neoliberal în Est și, în particular, în România, autorul cărții pe care o cităm utilizează un pachet de indicatori multidimensionali sub forma unor serii temporale de lungimi variabile, de la momentul interbelic până la cel actual. În primii 10 ani ai tranziției, arată autorul cărții, PIB-ul în România scade la 79% față de nivelul acestuia în 1989. Este dovada alarmantă a survenirii unor sincope la scara economiei naționale. Și mai concludent este indicatorul performanțelor, specific țărilor în tranziție (UE8), raportat la cel din Uniunea Europeană. În toate țările în tranziție (UE 8), nivelul performanțelor, măsurat prin PIB pe cap de locuitor în 2017, abia atinge pragul de 83% față de nivelul acestui indicator în UE 17, iar în România situația este încă mai gravă căci PIB-ul pe cap de locuitor în 2017 abia atinge 63% față de cel din UE 17. Prin urmare, putem spune că modelul de schimbare aplicat în UE8 a condus nu la dezvoltare sustenabilă ci la o subdezvoltare durabilă, efectul definitoriu al economiilor convulsive. Autorul consideră că în toate țările din UE8 s-a realizat mai degrabă „o reformă cu declin economic”, în România mărimea declinului fiind cea mai gravă”²¹. Pentru o imagine a decalajului dintre Est și Vest vom prezenta graficul privind dinamica venitului mediu anual pe salariat comparativ cu media europeană și cu Germania.

Grafic nr. 3 (Sursa: prelucrare INSOC).

În periferie, marile corporații au nevoie de consumatori nechibzuiți ca să mențină cererea agregată, cu riscul compromiterii fondului de economisire pentru

²¹ Ibidem.

siguranță (pentru „zile negre”) și pentru dezvoltare familială (creșterea consumului n-a fost acompaniată de procese dezvoltatorii. A fost un consum fără dezvoltare personală și familială). În consecință, în primii ani de tranziție au fost diseminate prin media modelele consumeriste sălbatice (amestec de sexualism, toate fațetele hedonismului, cu o foarte subtilă seducție la ideea – ea însăși idolatră – a unui Occident fabulos, unde curge laptele și abundă mierea unui trai ușor, cu bani mulți, câștiguri rapide și viață luxoasă).

În felul acesta a fost compromisă orientarea spre un model comportamental favorabil acumulării și deci unei filosofii developmentaliste sau dezvoltatoare. Un factor viclean a fost promisiunea „fericirii pe datorie” și deci oferta de credite aparent ieftine, ceea ce a stimulat supra-îndatorarea. Cu toate acestea, în ciuda faptului că segmente mari ale populației s-au repezit la bănci, acestea au preferat să-și urmeze propriul lor impuls spre manifestări speculative în loc să mențină oferta fondurilor pentru dezvoltare (adică pentru investitori), astfel că, în ciuda efectelor aparent favorizante asupra cererii agregate, marii investitori s-au retras în cascadă și astfel s-a produs o decapitalizare dezastruoasă a întregii zone răsăritene. Pe acest fond al primelor semne negative ale fazei de supraîndatorare, în frunte cu deflația datoriei (nivelul general de diminuare a datoriilor), s-a iscat și curentul emoțional opus îndatorării: frica de supra-îndatorare.

CONTRAȚIA FONDULUI PROGENIC – UN RĂSPUNS LA ASCENSIUNEA ECONOMIILOR CONVULSIVE

Modelul Fisher-ian al deflației datoriei ne spune că atunci când oamenii se tem de supraîndatorare, efectul este diminuarea ei și, pe cale de consecință, *fuga finanțatorilor spre zone mai sigure (flight to safety)*, adică *decapitalizarea rapidă a dezvoltării locale*.

România s-a expus la ambele efecte după 2008, în principal, când atât dezintermedierea²² cât și frica de supraîndatorare a împins băncile să-și reducă depozitele și creditele în și din spațiul românesc provocând o *subdezvoltare provocată* (deficit de dezvoltare). Aceasta a indus o contracție a fondului progenic și o masivă și rapidă deztinerire rurală și chiar națională.

Ca să înțelegem chestiunea în componenta ei socio-demografică, să mai lămurim alte două aspecte specifice acestui segment (socio-demografic) al sistemului. Este vorba despre două legități ale structurii și dinamicii stocului genealogic (legi ale ecogeniei populațiilor) care guvernează inclusiv dinamica fondului progenic (volumul, calitatea și dinamica progeniturii) la scară mare. Cele două legi de ecogenia

²² Dezintermedierea este definită, în ghidul BNR, drept „retragerea de sume de bani din conturile care oferă un randament scăzut, deschise la intermediari financiari (bănci, companii de asigurări de viață) pentru a fi investiți în mod direct în instrumente ale pieței care oferă un randament superior.” <https://www.globalinfo.ro/z/dezintermediere.htm>.

populațiilor sunt: *legea calității capitalului biologic* și *legea vigoriei capitalului biologic*²³.

Prima este, de fapt, o lege a progeniei generale a populațiilor și se referă la *calitatea fondului progenic* (Y/β) (unde: β = proporția nou-născuților într-un an pe localitate și Y = numărul total al locuințelor pe localitate din acel an). Într-o exprimare simplificată, această lege se referă la proporția femeilor fertile dispuse să-și valorizeze fertilitatea prin naștere de prunci.

A doua legitate se referă la puterea de reproducere (vigoarea) a capitalului biologic, $\delta = \alpha_i/\alpha_0$ (unde α_i este rata fertilității în anul „i” și α_0 este rata fertilității în anul de bază, anul „0”). Această legitate face inteligibil transferul în analizele demografice a conceptului de *fericire socială medie* (în accepția lui Durkheim), adică cea care desemnează gradul de prețuire colectivă a unui anume gen de viață, precum ar fi cel definit de apartenența la familie, la o comunitate anume, inclusiv religioasă, la un grup genealogic – neamul sau rudenia –, la un popor (specificul etnic: felul românesc sau francez sau american etc. de a fi). Transferul acestui concept din sociologia generală în cercetările de sociologie demografică permite o redenumire, o reconstrucție terminologică. Vom vorbi despre fericirea cu neamul sau genealogică pentru a descrie gradul de prețuire a apartenenței la familie, la grupul de rudenie (neamul), ba chiar la un popor.

Fericirea cu neamul, ca tip de fericire socială, se poate măsura prin ceea ce putem denumi *speranța de viață a familiei* (*speranță genealogică*), a neamului (rudeniei) și, de ce nu?, a popoarelor. Acest tip de fericire socială este factorul cel mai sensibil la un impact negativ al ecosistemului socio-economico-demografic. Fericirea cu propria familie și deci cu grupul genealogic de apartenență a familiei respective (neamul) s-ar putea măsura tocmai prin procentul celor care adoptă un model reproductiv de 2–3 copii/femeie de vârstă fertilă (și, evident, peste această cotă). Dacă se intensifică teama de viitor și cuplul acționează spre preservarea bunăstării (cu prețul diminuării progeniei) scade stocul genealogic, ceea ce exemplifică o situație demografică în oglindă cu paradoxul Fischer-ian al chibzuinței. Când crește bunăstarea cuplului, scade fondul/stocul genealogic și deci bunăstarea viitoare a comunității. Acesta este *paradoxul fertilității*.

Creșterea bunăstării generației aduce după sine declinul puterii reproductive a societății, ceea ce ne îngăduie să vorbim despre *paradoxul bunăstării* ca o altă fațetă a paradoxului fertilității. În timpul viitor, cuplul va trăi într-o societate tot mai săracă și mai dezputernicită demografic. Graficul pe care l-am prezentat în legătură cu dinamica sporului natural în toate țările Estului susține ipoteza unei configurații comune întregului Est. Bogăția materială a cuplului aduce după sine sărăcia comunitară. *Există perioade în care crește numărul de copii, speranța de*

²³ Această chestiune, ca și modelul explicativ al declinului mondial al progeniei, au fost elaborate în cadrul volumului „*Copilul și omenirea. Declinul mondial al progeniei*. (2025), autori: Ilie Bădescu și Ciprian Bădescu, Manchester Academic Press & Mica Valahie.

viață crește și ea și, în atari intervale, spunem că acea comunitate și corpul ei demografic întineresc, sunt fericite cu genul lor de viață și deci cu apartenența. Nenorocirea este că ascensiunea economiilor convulsive aduce după sine un declin cronicizat al populației prin cele două linii de propagare: rata natalității și rata emigrării. În amonte, fenomenul este prefațat de o deteriorare a fondului progenic al unei comunități, astfel încât efectul va fi sigur unul de contracție a fertilității. Prin urmare, putem vorbi despre o scală a calității fondului progenic într-o arie dată și aceasta ne permite să pronosticăm direcția în care va merge un popor deodată cu sensul dinamicii progeniei: creștere, stabilitate, declin.

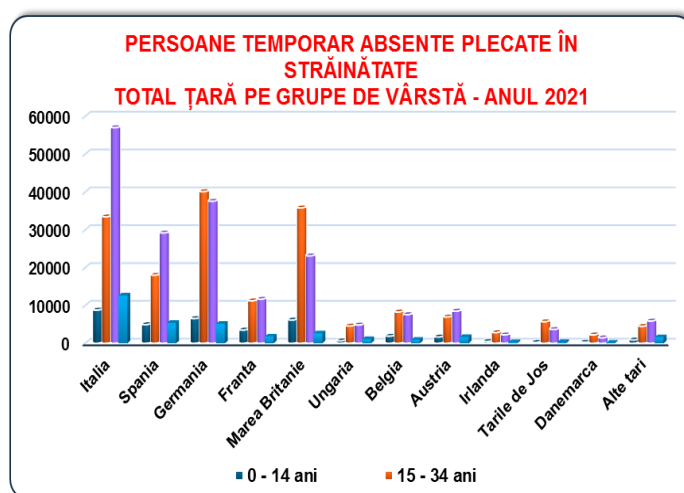
ECONOMIILE CONVULSIVE ȘI CONTINGENTAREA MIGRAȚIEI

Economiile convulsive induc sincope socio-demografice constând în pierderi brutale de populație. Aceste sincope îmbracă forma contingentării plecărilor. Amenințător nu este fenomenul simplu al emigrării, ci forma pe care aceasta o poate căpăta. Cazul cel mai semnificativ este al plecărilor pe contingente, adică pe corpuri masive ale unor persoane din aceeași grupare/categorie, provocând adevărate sincope socio-demografice și socio-ocupationale. Cazul cel mai relevant este al medicilor. În circa 9 ani au plecat din țară cam 40 000 de medici. Dar acest exemplu este unul mai recent. Contingentarea migrației a fost fenomenul survenit pe fondul prăbușirii tuturor ramurilor industriale ale României: construcțiile, petrochimia, industria oțelurilor etc., circa 1 500 de mari platforme industriale au fost șterse de pe fața pământului în primii 15 ani de tranziție bazată pe filosofia privatizării rapide. Odată privatizate, aceste mari platforme au fost falimentate: așa s-a întâmplat cu industria cimentului, cu siderurgia, cu marea rețea a lanțurilor agro-alimentare etc. Acestea au provocat un exod pe contingente profesionale. Este fenomenul pe care l-am denumit *contingentarea migrației* și acesta este responsabil apoi de catastrofa de profesionalizare a României. Contingentarea plecărilor este încă mai apăsătoare în raport cu gruparea de vârstă. Ponderea cea mai mare a celor care pleacă este din segmentul de vârstă de 20–54 de ani. Contingentarea este încă mai apăsătoare, așadar, pentru distribuția pe grupe de vârstă a celor plecați. În cazul acestora contingentarea atinge o proporție de 80% din totalul celor plecați. Altfel spus, 80% dintre ei sunt cuprinși în segmentul de vârstă de 20–54 de ani. Povara acestui fenomen al contingentării celor plecați este așa de mare încât nici o politică sectorială n-o poate soluționa pe termen scurt și mediu, ceea ce face din acest fenomen cel mai grav factor de inegalitate structurală și deci de stratificare geo-economică a țărilor. În plus, fenomenul contingentării plecărilor sporește riscul generalizării economiei convulsive la scara unei țări sau a unei regiuni semi-continentale. O analiză a fenomenului migraționist pe această fațetă a contingentării celor plecați devine extrem de relevantă și totodată îndrumătoare pentru managementul strategic și deci pentru orientarea politicilor naționale. Iată, în fine, structura pe grupe de vârstă a celor care pleacă din România, după țara de destinație.

Tabelul nr. 1

Structura pe vârste și țări de destinație a celor plecați din România

ȚARĂ	PERSOANE TEMPORAR ABSENTE PLECATE ÎN STRĂINĂTATE TOTAL	0–19 ani	20–34 ani	35–54 ani	55 ani și peste
Totalul celor plecați	45 7570	57 045	161 766	202 517	36 242
Italia	11 1850	13 206	28 984	57 004	12 656
Spania	57 510	7 462	15 471	29 168	5 409
Germania	89 328	10 310	36 311	37 558	5 149
Franța	28 161	4 985	9 726	11 646	1 804
Marea Britanie	67 662	9 113	32 818	23 090	2 641
Ungaria	11 134	1 215	3 987	4 837	1 095
Grecia	3 249	427	729	1 794	299
Belgia	18 674	2 703	7 444	7 587	940
Austria	18 774	2 422	6 195	8 489	1 668
Portugalia	2 147	287	568	1 115	177
SUA	4 219	350	1 186	1 755	928
Cipru	1 655	175	519	832	129
Irlanda	5 836	799	2 493	2 244	300
Țările de Jos	9 873	1 016	4 883	3 641	333
Republica Cehă	1 181	65	520	513	83
Danemarca	4 068	421	2 062	1 445	140
Canada	1 083	81	168	415	419
Suedia	2 997	317	1 145	1 348	187
Elveția	3 155	288	1 663	1 045	159
Norvegia	2 183	185	763	1 123	112
Alte țări	12 831	1 218	4 131	5 868	1 614

(Sursa: <https://www.recensamantromania.ro/>)Grafic nr. 4 (Sursa: <https://www.recensamantromania.ro/>).

Graficul de mai sus ne descoperă amploarea fenomenului de contingentare demografică a celor plecați. În toate țările, ponderea celor între 15–54 de ani este disproporționată. Ponderea cea mai mare revine contingentului de 35–54 de ani, adică celor ce reprezintă pilonul populației active. O plecare masivă a acestei categorii reprezintă un rău atât de mare pentru o economie, încât efectul aproape că nu poate fi compensat. Țările beneficiare sunt, în principal, Italia, Spania, Germania și Marea Britanie, urmate de Franța, Belgia și Austria și Țările de Jos, adică Occidentul nord-vestic. Ipoteza noastră este că acest fenomen al contingentării migrației și deci al inducției unei dinamici socio-demografice convulsive decurge din geoeconomia și geopolitica UE, mai concret de raporturile Nord-Vest/Sud-Vest.

CONTINGENTAREA REGIONALĂ A MIGRAȚIEI DUPĂ MOTIVAȚIA PLECĂRII
(TOTAL ȚARĂ ȘI PE REGIUNI DE DEZVOLTARE)

Contingentarea migrației afectează diferențiat regiunile de dezvoltare, agravând inegalitățile regionale la scara țării. Cele mai afectate regiuni sunt Regiunea Nord-Est, Nord-Vest și Sud-Est. Regiunea de Nord-Est atinge 34% din totalul migranților pe cele opt regiuni de dezvoltare. Următoarele afectate sunt Regiunea de Nord-Vest (18% din total) și Sud-Est (16% din total). Deci 68% din totalul migranților se recrutează din trei regiuni și restul de 32% din restul regiunilor. Contingentarea regională a migranților agravează inegalitatea regională. Să prezentăm tabelul și graficele asociate.

Tabelul nr. 2

Structura pe regiuni de recrutare și țări de destinație a celor plecați din România

TOTAL ȚARĂ	Persoane temporar absente plecate în străinătate total	La lucru	În căutarea unui loc de muncă	La studii	În interes de afaceri, Vizită, turism	Motive familiale	Alte motive
Regiunea NORD-VEST	73 832	39 906	11 123	3 352	444	16 135	2 872
Regiunea CENTRU	45 296	22 823	9 643	2 026	309	8 195	2 300
Regiunea NORD-EST	136 030	78 144	28 049	3 758	664	21 174	4 241
Regiunea SUD-EST	65 772	35 321	14 456	1 859	359	10 976	2 801
Regiunea SUD-MUNTENIA	48 629	25 953	10 910	1 530	306	7 802	2 128
Regiunea BUCUREȘTI-ILFOV	13 647	5 712	1 959	2 068	372	2 525	1 011
Regiunea SUD-VEST OLTENIA	36 900	19 021	10 248	961	263	4 919	1 488
Regiunea VEST	37 464	19 222	7 477	1 168	286	7 373	1 938

(Sursa: <https://www.recensamantromania.ro/>)

CONCLUZII

Estul Europei a fost împins într-o eră marcată durabil de specificul economiilor convulsive. Acestea inhibă elanul creator și reprimă bucuria nașterii de copii. Obsesia dominantă este căutarea bunăstării materiale în locul dăinuirii. Ambele afecte aruncă societățile sub domnia paradoxurilor. Paradoxul chibzuinței și al fertilității capătă rang de factori ai destinului colectiv. Multă vreme societățile nu vor putea ieși din situația paradoxală, iar elitele nu vor scăpa de perplexitate. Paradoxul nu poate fi rezolvat. Se poate ieși de sub dominația lui mentală dar, precum se știe, paradoxurile nu pot fi soluționate. Calea bună este una alternativă și ea implică revenirea la formula economiilor creatoare și a genealogiilor cu o mare putere reproducătoare și deci propagatoare. Altfel organizările se gripează, elitele rămân endemic în starea de perplexitate, întrucât persistă în eroarea penibilă de a-și închipui că pot soluționa cele două paradoxuri. Soluția nu este la ele, încât elitele și guvernele devin în mare măsură de prisos. Singura șansă este în popoare și deci în alianța guvernelor cu propriile popoare și nu în simpla superfetare peste popoare căutând puncte de sprijin în afară. Era speranței în organizații și suprastructuri internaționale s-a dus. Popoarele singure pot găsi calea. Elitele și guvernele trebuie doar să nu stea în calea lor, adică a acelor segmente întreprinzătoare care se ridică din popoare. Aceasta este singura cale și ea a fost ridicată la rang de nouă epistemologie elaborată în cadrul Școlii sociologice de la București prin ceea ce a fost denumită știința și pedagogia națiunii, în care sociologia devine deopotrivă îndrumătoare nu doar cunoscătoare, activă nu doar contemplativă, militantă, de teren, nu simplu pasivă, de cabinet. Societățile Estului se află la răspântie. De sus în jos nu pot veni soluții, ci doar paliative și viclene amăgiri, fie că e vorba de elitele guvernamentale, fie de cele de la Bruxelles. Singura cale de ieșire este cea care vine de jos. Expertul pentru problemele de sărăcie este săracul însuși, nu îmbuibatul din cabinete. Singura punte dintre săracul de jos și bogatul de sus este cea oferită de sociologie ca știință a societății, capabilă să promoveze un nou principiu de guvernare: de la Țara Reală spre Țara Legală, nu invers și deci pe dos ca până acum.

De mai bine de 30 de ani, după marea schimbare provocată de căderea regimurilor comuniste, Estul Europei a cunoscut o evoluție distinctă față de restul Europei. În ce constă acest specific al Estului? Ce se va întâmpla cu această arie europeană în perioadele care vor urma? Care va fi specificul evoluțiilor demografice, socio-economice, psiho-sociale, sub efectul unei tranziții marcată de riscuri sistemice, turbulențe contextuale, convulsii economice, dinamisme paradoxale precum paradoxul chibzuinței aprofundat de către economistul J. Fisher sau paradoxul fertilității, evidențiat de propria noastră cercetare? Studiul de față oferă un răspuns la aceste întrebări prin mijlocirea ipotezei unui traseu distinct al Estului față de restul țărilor occidentale. Specificul acestui traseu devine inteligibil în orizontul unui model teoretic construit la incidența sociologiei schimbării, cu economia și demografia

tranziției. Tranziția Estului a căpătat un specific evidențiat în toate cele patru câmpuri socio-comportamentale: social, economic, demografic, psiho-mental. Studiul de față a elaborat un model de analiză a tranziției Estului marcat de paradoxuri. Comportamentul economic al Estului se distinge prin ceea ce J. Fisher a denumit paradox al chibzuinței. La rândul său, comportamentul demografic este dominat și el de o evoluție paradoxală pe care am încadrat-o în ceea ce am denumit paradox al fertilității.

BIBLIOGRAFIE

1. Bădescu, I., Mitrică, M., Șerban, A. (coord), *Doljul social. Spațiul rural și urbanul mic – o abordare regională*, București, Editura Academiei Române, 2024.
2. Bădescu, I.C. (2023). *Economiile convulsive și excluziunea socială*, în mss.
3. Bădescu, I., Bădescu, I.C. (2023). *Declinul mondial al progeniei. Introducere în socio-demografia substructurală*, Manchester Academic Press & Mica Valahie, 2023.
4. Bădescu, I., Bădescu, I.C. (2024). *Declinul socio-demografic. Capcanele chibzuinței*. În: *Copilul și omenirea. Declinul mondial al progeniei*, București, Editura Mica Valahie.
5. Bădescu, I., Bădescu, I.C. (2025). *World Decline of Progeny. The Traps of Thrift*, in print, Manchester: Manchester Expert Academic Press
6. Clavin, Patricia. *Turbulence and the Lessons of History*, <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2022/06/turbulence-and-the-lessons-of-history-patricia-clavin>.
7. Gallant, C., Brown, J.R., Eichler, R. *How an Economic Moat Provides a Competitive Advantage*, <https://www.investopedia.com/ask/answers/05/economicmoat.asp>.
8. Ghidul BNR, <https://www.globalinfo.ro/z/dezintermediere.htm>.
9. McConnell, C.R., Stanley, L.B. (1992). *Economics; Principles, Problems, and Policies.*, 12th Ed., McGraw-Hill Inc., US.
10. Nash, Robert T.; Gramm, William P. (1969). *A Neglected Early Statement the Paradox of Thrift. History of Political Economy*. 1 (2): p. 395–400.
11. Robertson, J.M. (1892). *The Fallacy of Saving*. Publisher: London: Swan Sonnenschein.
12. Zamfir, C. (2023). *România în criză*. București, Editura Academiei Române.

